

EPISTOLA AD PASCHALEM II PAPAM (DIPLOMATICKÝ ROZMER PROTIBYZANTSKEJ POLITIKY KNIEŽAŤA BOHEMUNDA Z ANTIOCHIE)¹

Epistola ad Paschalem II Papam (The Diplomatic Contours of the Anti-Byzantine Policy of Prince Bohemond of Antioch)

Martin Hurbanič – Daniela Hrnčiarová

DOI: 10.17846/CL.2017.10.2.114-125

Abstract: HURBANIČ, Martin – HRNČIAROVÁ, Daniela. *Epistola ad Paschalem II Papam. The Diplomatic Contours of the Anti-Byzantine Policy of Prince Bohemond of Antioch.* The Epistola ad Paschalem II papam is the only preserved letter written in the context of the expedition led by prince Bohemond of Antioch against the Byzantine emperor Alexios I Komnenos in 1107 – 1108. This document, discovered and subsequently published in 1935 by Walther Holtzmann, is rightly considered the most important evidence of the increasing anti-Byzantine propaganda after the First Crusade. In the present paper, the authors focus on the textual tradition of this letter and the broader context and circumstances that led to its emergence. The second part of the paper consists of a comprehensive analysis of selected anti-Byzantine motives used in the letter and their subsequent comparison with other contemporary Latin reports containing anti-Byzantine propaganda.

Keywords: *Epistola ad Paschalem II papam, pope Paschal II, Bohemond of Antioch, Alexios I Komnenos, Crusade of 1107/1108, southern Italian Normans, Byzantine Empire, Medieval Diplomacy*

Abstrakt: HURBANIČ, Martin – HRNČIAROVÁ, Daniela. *Epistola ad Paschalem II papam: Diplomatičký rozmer protibyzantskej politiky kniežata Bohemunda z Antiochie.* Epistola ad Paschalem II papam predstavuje jediný zachovaný list k výprave kniežata Bohemunda z Antiochie proti byzantskému cisárovi Alexiovi I. Komnenovi. Tento dokument, nájdený a následne publikovaný roku 1935 Waltherom Holtzmannom, sa právom považuje za najdôležitejšie svedectvo o vzrastajúcich protibyzantských náladách po skončení prvej križiackej výpravy. V predloženej štúdií sa jej autori zamerajú na textovú tradíciu tohto listu a okolnosti, ktoré viedli k jeho napísaniu. Druhá časť príspevku bude pozostávať z komplexnej analýzy vybraných protibyzantských motívov, ktoré sa v liste uvádzajú, a ich následnej komparácie s ostatnými súdobými správami obsahujúcimi protibyzantské motívy.

Kľúčové slová: *Epistola ad Paschalem II papam, pápež Paschalis II., Bohemund z Antiochie, Alexios I. Komnenos, Križiacka výprava z rokov 1107/1108, juhoitalskí Normani, Byzantská ríša, stredoveká diplomacia*

¹ Štúdiá vyšla s podporou projektu Vega 1/0427/14 *Diplomacia a riešenie konfliktov v stredoveku* a s podporou projektu Filozofickej fakulty Univerzity Komenského č. FG08/2017.

V 30. rokoch 20. storočia uskutočnil nemecký medievalista Walther Holtzmann archívny výskum v katedrálnej knižnici v anglickom Lincolne. V rámci príprav ďalšieho zväzku prameňov pod názvom *Papsturkunden in England* objavil medzi rukopismi významného cirkevného reformistu Ivona zo Chartres dôležitý dokument, ktorý do tejto skupiny písomností nepatrí. Išlo o list kniežaťa Antiochie a veterána I. križiackej výpravy Bohemunda z Tarentu pápežovi Paschalovi II. O svojom nečakanom objave informoval následne Holtzmann v štúdiu z roku 1935. Zmienенý list prepísal neznámy pisár z 12. storočia, ktorý však nebol pri prepisovaní veľmi dôsledný a dopustil sa viacerých chýb (Holtzmann 1935, 271). List podľa Holtzmannových emendácií vyšiel napokon ešte raz, a to v edícii *Papsturkunden für Kirchen im Heiligen Lande* pod vedením profesora Rudolfa Hiestanda (1985, 102-104). Dokument neobsahuje žiadne konkrétne údaje, ktoré by bádateľom umožnili jeho presné datovanie. Holtzmann za relevantnú považuje zmienku v liste týkajúcu sa Bohemundovho ospravedlnenia sa pápežovi, že sa s ním po svojom návrate z Francúzska nedokázal stretnúť v Ríme ani v Apúlii, keďže ho zdržala choroba. Je známe, že na začiatku júla roka 1106 Paschal II. odcestoval do severnej Itálie a následne do Francúzska. Informácie o Bohemundovom pobyte v tomto čase nie sú úplne spoľahlivé, ale Holtzmann zastával názor, že k napísaniu listu došlo približne v septembri 1106. Tento dátum dáva do súvislosti s inou zmienkou v liste, keď Bohemund pápeža vyzýva, aby riešil jeho spor s vtedajším byzantským cisárom Alexiom I. Komnenom (1081 – 1118) na najbližšom zvolanom koncile (*concilio in proximo convocato*). Podľa Holtzmanna (1935, 271-272) išlo o koncil, ktorý pápež Paschalis zvolal na 15. októbra roku 1106 a konal sa v Guastalle. Holtzmannove datovanie listu bez akýchkoľvek zásahov prebral aj už spomínaný zostavovateľ druhej edície listu Rudolf Hiestand. Naopak, k odlišnému datovaniu sa priklonil iný nemecký medievalista Carl Erdmann, ktorý ho posunul o dva roky neskôr do roku 1108, teda do času, keď sa Bohemund nachádzal pod hradbami byzantského prístavu Dyrachion (dnešný Drač v Albánsku), ktorý obliehal. Erdmann svoju argumentáciu dôvodil inou pasážou z listu, v ktorom Bohemund vyzýval pápeža, aby sa pripojil k jeho vojsku *preplávaním cez more (transfretaretis et.. ad nos usque accederetis)*. V liste zmieňovaný koncil Erdmann (1935, 302-303, pozn. 68) následne stotožnil s Lateránskou synodou v Ríme z októbra 1108. Ďalší autori akceptovali buď prvé, alebo druhé datovanie a v niektorých prípadoch ho podopreli aj ďalšími argumentmi.² Diskusia k tejto otázke je stále otvorená, avšak autori tohto príspevku sa skôr prikláňajú k druhej z možností.

Celkovo je *Epistola ad Paschalem II papam* koncipovaná tak, akoby ju v prvej osobe písal sám Bohemund. V liste sa nachádza deväť priamych odkazov na Sv. písmo (Žalmy, Evanjeliá a Listy apoštolov). Takéto časté využitie biblických odkazov však naznačuje, že skutočným zostavovateľom listu mohol byť jeden z Bohemundových kaplánov, ktorý sa v tom čase nachádzal v jeho službách (Paul 2010, 559).

Z obsahového hľadiska predstavuje Holtzmannom objavený a publikovaný list jedno z najdôležitejších svedectiev týkajúcich sa výpravy z rokov 1107/1108, ktorú viedol Bohemund proti byzantskému cisárovi Alexiovi I. Z viacerých hľadísk ho možno právom považovať za akýsi epilóg prvej epochy križiackych ťažení do Sv. zeme.³ Roku 1106 totiž pápež Paschalis II. ustanovil Bohemunda za hlavného veliteľa novej križiackej výpravy a súčasne mu pridelil oficiálneho

² Do roku 1106 datujú list okrem iných Russo (2005, 34) a Flori (2007, 275). Do roku 1108 zasa Rowe (1966, 192-193) a Laiou (2005, 23). Medzi októbrom 1107 – júnom 1108 zasa Bayer (2004, 181-182 a pozn. 18).

³ K Bohemundovej výprave a jej historickému kontextu pozri najmä Jenal (1916, 285-316); Yewdale (1924, 115-131); Rowe (1966); Kindlimann (1969, 132-134); Rösch (1984, 181-190); Laiou (2005, 17-28); Savvides (2007, 67-79); Russo (2005); Flori (2007, 275-284); Russo (2009, 153-195); Whalen (2010) a Theotokis (2014, 200-213).

pápežského legáta Bruna zo Segni, ktorého spolu s ním poveril kázaním kríža v oblastiach dnešného Francúzska. Po triumfálnej ceste francúzskymi mestami sa Bohemund v auguste roku 1106 presunul do juhoitalskej Apúlie, kde v priebehu nasledujúcich mesiacov zhromaždil veľké loďstvo. V októbri nasledujúceho roka sa však namiesto do Sv. zeme preplavil cez Jadranské more a, ako sme už spomenuli, zaútočil na kľúčový byzantský prístav Dyrrachion.⁴

Bohemundov útok proti byzantskému cisárovi Alexiovi však nebol nevyprovokovaný ani náhodný. Naopak išlo o logický dôsledok vzrastajúceho obojstranného nepriateľstva, ktorého počiatky siahali ešte do obdobia I. križiackej výpravy.⁵ Ešte počas pobytu v Konštantínopole uzavreli vodcovia križiakov s cisárom dohodu, na základe ktorej sa mu zaviazali vrátiť v budúcnosti dobyté byzantské územia. Roku 1098 však križiacke vojská obsadili kedysi tretie najväčšie rímske mesto na Východe – Antiochiu, a tá nakoniec po sporoch ohľadom jej ďalšieho štatútu pripadla práve Bohemundovi.⁶ Tento moment sa stal zárodkom budúceho konfliktu, pretože Alexios najskôr vzniesol formálny nárok na Antiochiu a neskôr prikočil k vojenským akciám vytvárajúcim tlak na okolité územia (Lilie, 1993, 72-73; Flori, 2007, 241-244). Roku 1105 však tieto útoky ustali, pretože cisár sústreďoval všetky dostupné sily ríše do oblastí juhozápadného Balkánu, kde očakával Bohemundov vpád.

Bohemund napokon Dyrrachion nedokázal dobyť ani priamym útokom, naopak čelil čoraz silnejšej pozemnej a námornej blokáde byzantských síl. V bezvýhodiskovej situácii, bez možnosti získať nové posily z Itálie, či preraziť si cestu cez byzantské obklúčenie napokon pod tlakom svojich veľmožov, pristúpil na rokovania s cisárom. V septembri roku 1108 s ním uzatvoril nevýhodnú mierovú zmluvu, na základe ktorej sa stal jeho osobným vazalom (*liege-man*, gr. *lizios anthropos*). Podržal si síce vládu nad Antiochiou, avšak iba ako cisársky správca bez nároku na dedičnú držbu území.⁷

K naplneniu tejto dohody však napokon nedošlo. Bohemund sa totiž vrátil do Itálie, kde zkrátko zomrel, zatiaľ čo zvyšná časť jeho vojska pokračovala v ceste do Sv. zeme. Podmienky byzantsko-normanského mieru neboli na Západe zverejnené, naopak, súdobí latinskí kronikári prezentovali Bohemundovu výpravu ako úspech, pretože Alexios sa zmluvne zaviazal, že nebude do budúcnosti klásť prekážky pútnikom smerujúcim do Sv. zeme.⁸ Bohemundov synovec Tankred, ktorý v tom čase spravoval Antiochiu, nehodlal dodržiavať stanovené podmienky. Výprava z roku 1107/1108 teda žiadnemu z priamych aktérov nepriniesla nijaké podstatné výhody, na druhej strane však do istej miery pomohla stabilizovať politickú pozíciu latinského Antiochijského kniežatstva ako jedného z produktov I. križiackej výpravy.

⁴ Otázky zostáva postoj pápeža k pripravovanej výprave. Novodobí kritici z neho robia aktívneho činiteľa a podporovateľa Bohemundovej protibyzantskej politiky. K prehľadu starších názorov pozri Rowe (1966, 165-166). Z novších pozri napr. Savvides (2007, 72); Theotokis (2012, 74; 2014, 201); Rubenstein (2016, 127). Naopak Paschalovi obhajcovia v ňom vidia pasívneho a nevýrazného reprezentanta rímskeho stolca, ktorý v dobrej viere, že ide o novú pomoc pre kresťanov v Sv. zemi Bohemunda podporil, nevediac nič o jeho skutočných zámeroch a cieľoch. Pozri najmä Rowe 1966.

⁵ Pozri celkovo k týmto vzťahom: Lilie (1993, 1-95). K vzrastu napätia medzi Byzanciou a križiakmi tiež okrem iných Kindlimann (1969, 116-132); Bayer (2004, 165-178). K opačnej prezentácii Byzancie v latinských kronikách Neocleus (2009, 27-52). K rôznorodosti vykreslenia Byzancie v tomto období tiež Černáková (2014, 205-235; 2016).

⁶ K týmto udalostiam France (1970, 276-308).

⁷ K vojenským aspektom výpravy z rokov 1107/1108 pozri Savvides (2007, 67-79) a Theotokis (2014, 205-213). K dohode podpísanej v pevnosti Deapolis (Devol) pozri okrem iných Lilie (1993, 75-82); Asbridge (2000, 94-103); Todd (1998, 518-521; 1999/2000, 485-501).

⁸ K týmto svedectvám pozri Rösch (1984, 181-190).

Bohemundova diplomacia

Bohemundova epistola predstavuje jediný autentický list k popisovaným udalostiam. Normanský dobrodruh sa v ňom obracia na pápeža so žiadosťou o pomoc a vyzýva ho, aby sa k výprave proti Byzancii pripojil buď osobne, alebo aspoň poslal za seba svojho legáta. Z kontextu je teda zrejmé, že v čase spísania listu nemal Bohemund oficiálnu podporu Ríma. Nezostávalo mu teda nič iné, než Paschala presvedčiť o nutnosti a legitimitate svojho konania. Jeho argumenty sa v prvom rade dotýkajú charakteru celej výpravy. Bohemund Paschalovi zdôrazňoval, že boj proti byzantskému cisárovi je jedným z cieľov križiackej výpravy, ktorá, ako uvádzal, je v záujme stolca sv. Petra i Božieho vojska, teda zhromaždených križiakov.⁹

Obvinenia z nepriateľstva voči Latinom

Ak chcel Bohemund pápeža presvedčiť, že jeho protibyzantské ťaženie je súčasťou križiackej výpravy, ktorú Paschalis pred časom vyhlásil, musel rímskemu pontifikovi v prvom rade dokázať, že politika byzantského cisára stojí v jasnom protiklade so záujmami západných rytierov a pútnikov – či už smerovali do Sv. zeme, alebo boli súčasťou jestvujúcich latinských štátov. Takéto dokazovanie by samo osebe nemuselo byť až tak problematické, keďže Bohemundom založené Antiochijské kniežatstvo sa nachádzalo v otvorenom konflikte s Byzanciou. Bohemund však nepoukazuje priamo na túto skutočnosť, avšak sám skôr vystupuje v pozícii obhajcu latinského kresťanstva. V tomto zmysle prebral viaceré už známe obvinenia vznesené voči byzantskému cisárovi, ktoré sa začali objavovať už v priebehu I. križiackej výpravy, resp. križiackej výpravy z rokov 1101/1102.¹⁰

Prvé obvinenie poukazuje na údajne spornú legitimitu Alexiovoho nástupu na trón: „*Najprv totiž pomlčíme, že tento úrad získal odstránením svojho pána z vlády tak rukami zakrvavenými od hrozných zločinov, ako aj krutou zradou, preto sedí na skazonosnom stolci.*“¹¹ Bohemund v tomto prípade poukazuje na vojenský prevrat, ktorým sa byzantský cisár Alexios I. Komnenos roku 1081 dostal k moci.¹² Dňa 1. apríla roku 1081, na Zelený štvrtok, vnikol úskokom do mesta a nechal ho drancovať svojim žoldnierom. Túto skutočnosť so značným odstupom času dokonca priznáva aj cisárova vlastná dcéra Anna Komnena, ktorá v tomto prípade do istej miery uprednostnila kritérium objektivity klasicizujúceho historika pred obdivom k vlastnému otcovi.¹³ Istý posun môžeme registrovať u neskoršieho kronikára Ioanna Zonara, ktorý okrem plienenia a rabovania priamo hovorí aj o krviprelievaní a znásilňovaní, ktorého sa v meste dopúšťalo vojsko rebelov.¹⁴ Najtvrdšiu kritiku adresuje Alexiovi súdobý patriarcha Antiochie Ioannes IV. (V.) Oxeites, ktorý priamo konštatuje, že podstata cisárovej moci spočívala na nezákonnosti. Podľa neho Boh uvalil na zločiny spáchané Alexiovými vojakmi trest v podobe útoku juhoitalských Normanov pod vedením Roberta Guiscarda, ktorý sa odohral niekoľko mesiacov po prevrate.¹⁵

Ako je známe, Bohemund sa zúčastnil zmieneného útoku spolu so svojim otcom Robertom Guiscardom. Formálnym dôvodom a zámienkou k tomuto konfliktu sa stala predošlá mocenská

⁹ (Epistola ad Paschalem II papam 1935, 280; 1985, 103).

¹⁰ Kindlimann (1969, 98-109), z najdostupnejších spracovaní Sitár (2014, 280-282) a najmä Sitár (2016, 5-14).

¹¹ (Epistola ad Paschalem II papam 1935, 281; 1985, 103).

¹² K okolnostiam prevratu pozri sumárne Chalandon (1900, 40-50) a Angold (1997, 124-129).

¹³ (Anna Komnena 2001, II.10.4, 81.4-11).

¹⁴ (Ioannes Zonaras 1897, 18.20, 729.3-17).

¹⁵ (Ioannes Oxeites 1970, 29.1-5).

výmena na byzantskom tróne, ktorá sa odohrala v roku 1078. Pod tlakom vojenských neúspechov a vzrastajúceho vnútorného rozvratu v ríši musel abdikovať vtedajší cisár Michael VII. Dukas (1071 – 1078), ktorého na tróne vystriedal Nikeforos III. Botaneiates. Súčasne s touto mocenskou výmenou došlo zároveň k anulovaniu zásnub Guiscardovej dcéry Heleny-Olympie s následníkom byzantského trónu Konštantínom Dukom. Samotný Guiscard napokon oficiálne svoje ťaženie legitimizoval ochranou nástupníckych práv zosadeného cisára Michaela a pre svoje mocenské ciele neváhal spočiatku využiť služby muža, ktorý sa za neho vydával.¹⁶

Informácie o vojenskom prevrate Alexia Komnena sa dostali aj k súdobým normanským kronikárom, najmä Viliamovi z Apúlie.¹⁷ Na druhej strane križiacki kronikári, ktorí písali na zač. 12. storočia už nepoznali historický kontext tejto udalosti. Namiesto toho konštatujú, že Alexios sa zmocnil trónu na úkor svojho predchodcu Michaela.¹⁸ Zrejme sa pritom nechali ovplyvniť rozšírenými historkami o tomto zosadenom cisárovi i falošnom pretendentovi, ktorého využil Guiscard pre svoje protibyzantské ťaženie.

Bohemund, ktorý, samozrejme, musel vedieť o okolnostiach Alexiovho nástupu na trón, pápežovi túto skutočnosť pripomínal iba ako všeobecne známy fakt. Jeho predchodcu Botaneiatu síce nemenuje, avšak zdôrazňuje práve motív zrady, ktorá bola v príkrom rozpore so západným rytierskym étosom vernosti. Bohemund prezentuje Alexiovo prevzatie moci nielen ako krvavý prevrat, ale tendenčne akoby naznačuje, že nový cisár sa dostal k moci vraždou svojho dovtedajšieho pána. V skutočnosti si Alexios iba vynútil Botaneiatovu abdikáciu a následne ho poslal do kláštora.¹⁹ Byzantskí autori (s výnimkou Ioanna Oxeita) naproti tomu nespochybňovali Alexiovu legitimitu vyplývajúcu z vojenskej uzurpácie, pretože tá predstavovala v byzantskej societe jeden z dlhodobo akceptovaných spôsobov uchopenia moci.

Druhé vážne obvinenie z politickej zodpovednosti, ktoré Bohemund vzniesol proti Alexiovi sa týkalo jeho zaobchádzania s latinskými pútnikmi smerujúcimi do Jeruzalema. Bohemund konštatuje, že chce vykonať pomstu za toto bezprávie, ktoré ako hovorí: *zaplavuje nás všetkých synov našej matky Rímskej cirkvi s mnohými inými, ktoré on sám (cisár) a jeho prívrženci vykonali na pútnikoch do Jeruzalema ulúpením majetkov, zabíjaním plienením, utopením v mori, vyhánaním do vyhnanstva*.²⁰ Ide, samozrejme, o vážne konštatovania, z ktorých sa väčšina vyskytuje v latinských križiackych kronikách. Ich podstata vyplývala predovšetkým z problémov ohľadom logistického zabezpečenia veľkých križiackych vojsk počas prechodu byzantským územím, nedisciplinovanosti časti križiakov, ale aj zo vzájomnej nedôvery a nedorozumení prerastajúcich v niektorých prípadoch až do otvorených roztržiek. Z tohto pohľadu stojí za zmienku informácia o topení pútnikov v mori. V súdobých prameňoch sa takéto obvinenie vyskytuje podľa našich vedomostí len u Ekkeharda z Aury, ktorý sa zúčastnil križiackej výpravy z rokov 1101/1102. Kronikár tento motív uvádza pri opise prechodu križiackych vojsk cez Bospor, avšak len ako jednu z klebiet, ktoré sa šírili v tábore križiakov.²¹

¹⁶ K pozadiu a motívom tejto výpravy Kolia (1966, 426-430); McQueen (1986, 427-476); Upsher Smith (2000, 507-526); Bünemann (1997, 105-134 a 150-165). Z najdostupnejšej literatúry pozri Konečný (2011, 54-76); Meško (2017, 6-37).

¹⁷ (Viliam z Apúlie. 1851, III.73-121, III.142-154, 281-282); Pozri tiež Lupus Protospatharius (1844, 60-61).

¹⁸ (Ekkehard z Aury 1895, c. 24, 30); (Guibert z Nogentu 1996, 105).

¹⁹ (Ioannes Zonaras 1897, 18.20, 730.3-11).

²⁰ (Epistola ad Paschalem II papam 1935, 281; 1985, 103).

²¹ (Ekkehard z Aury 1895, c. 24, 30). Je však tiež možné, že správy o topení pútnikov mohli súvisieť s námornými stretmi byzantského loďstva s križiackou flotilou z Pisy, ktorá sa v lete roku 1099 plavila do Sv. zeme. K tejto výprave pozri Matzke (1998, 141-149).

Obvinenia z herézy

Obvinenia z dôvodu náboženského rozkolu s Rímom predstavujú nesporne nový prvok z pohľadu vzrastajúcej kritiky súdobých latinských autorov na režim cisára Alexia. Ako sme už spomenuli, normanský vodca pápeža vyzýva, aby v krátkom čase zvolal koncil, na ktorom by padlo rozhodnutie o jeho pripojení sa k jeruzalemskej, teda Bohemundovej výprave. Ak by nedošlo k tomuto kroku, Bohemund pápeža žiada, aby ako vrchná inštancia rímsko-katolíckej cirkvi rozhodol v jeho spore s cisárom Alexiom, alebo, ako v liste doslovne uvádza: „*odstránil schizmy, herézy a rôzne zvyklosti (traditiones), ktoré jestvujú v cirkvi ohľadom vychádzania Ducha Sv., krstu, eucharistie a manželstva kňazov.*“²² Bohemundove obvinenia sa už netýkajú iba byzantského cisára, ale aj jeho verných, pričom, samozrejme, zostáva otvorené, či ich zostavovateľ listu odlišoval od ostatného byzantského obyvateľstva, resp. pravoslávnej cirkvi ako celku. Na druhej strane jednotlivé obvinenia z herézy nadobúdajú po prvýkrát v kontexte počiatku križiackych výprav konkrétnu podobu, pretože sa jednotlivito menujú, i keď bližšie nekomentujú. V podstate možno povedať, že podobne ako už počas takzvanej Veľkej schizmy z roku 1054 sa obvinenia z herézy personifikujú, teda vzťahujú sa iba na konkrétne osoby.²³ Podobnú črtu môžeme nájsť aj v Bohemundovom liste pápežovi, hoci, na rozdiel od latinskej exkomunikácie, v tomto prípade chýba vedomé rozlíšenie – tentoraz medzi heretickým panovníkom spolu s jeho prívržencami a zvyškovým obyvateľstvom ríše. Treba však povedať, že vymenovanie jednotlivých obvinení z heréz sa v oboch spomínaných dokumentoch týkalo celej byzantskej spoločnosti, teda, samozrejme, aj tamojšej cirkvi a jej tradície.

V Bohemundovom liste sa na prvom mieste vyskytuje obvinenie cisára a jeho verných z popierania latinského učenia o vychádzaní Ducha Sv. z Otca i Syna (*filioque*), a tým aj odmietania tohto dodatku vo vyznaní viery.²⁴ Spory ohľadom tejto otázky pretrvávali aj po roku 1054, ako dokladá priebeh koncilu v Bari zvolaným Paschalovým predchodcom Urbanom II. roku 1098.²⁵ Zo zachovaných svedectiev o tejto udalosti, nie však aktov, ktoré sa nezachovali, je zrejmé, že spory ohľadom *filioque* neodrážali zmeny vo vzťahoch križiackych vodcov, najmä Bohemunda k byzantskému cisárovi, ale boli dôsledkom tlaku miestnych juhoitalských Grékov, ktorí toto učenie spochybňovali. Každopádne mala vynesená kľiatba skôr lokálny charakter, pričom nevieme, či sa mala vzťahovať automaticky na všetkých, ktorí neuznávali *filioque*, alebo len na tých, ktorí by takéto učenie do budúcnosti verejne spochybňovali. Bohemund možno aj takouto formou pripomínal Paschalovi vieroučné rozhodnutia odobrené a potvrdené jeho predchodcom Urbanom.

Druhé obvinenie v poradí sa týkalo krstu, presnejšie, spôsobu vykonania latinského krstu a uznávania jeho platnosti byzantskou stranou. Zostavovateľ Bohemundovho listu teda Alexia i jeho prívržencov zrejme obvinil z toho, že popierajú platnosť latinského krstu a vyžaduje opätovný krst podľa byzantských zvyklostí. Avšak s výnimkou kardinála Humberta sa takéto obvinenie v súdobých latinských spisoch nevyskytuje, a ani v byzantských prameňoch neexistujú dôkazy o vyžadovaní opätovných krstov pre Latinov.²⁶ V tomto prípade teda Bohemundom predložené

²² (Epistola ad Paschalem II papam 1935, 281; 1985, 103).

²³ V prípade takzvanej exkomunikačnej buly z roku 1054 bol obvinený z herézy patriarcha Michael Kerullarios a jeho prívrženci, nie však byzantský cisár Konstantinos IX. Monomachos, ani obyvatelia Konštantínopola (Excommunicatio 1861, 153-154).

²⁴ K okolnostiam včlenenia tohto dodatku do latinského vyznania viery na začiatku 11. storočia pozri Gemeinhardt (2002, 313-316).

²⁵ Sumárne k tejto udalosti pozri najmä Becker (1988, 190-200); Bayer (2004, 171-173); Gemeinhardt (2002, 427-434).

²⁶ Pozri takzvanú exkomunikačnú bulu z roku 1054 (Excommunicatio 1861, 153). Pozri tiež Kolbaba (2000, 43-44) a Kolbaba (2005, 42).

obvinenie zjavne nebolo v súlade s oficiálnym postojom rímsko-katolíckej cirkvi, ktorá v tom čase problém krstu nepovažovala za zásadnú spornú otázku.

Tretia zmienka sa týkala sviatosti Eucharistie – presnejšie zvyku užívania kvaseného chleba počas liturgie pravoslávnu cirkvou. Ako je všeobecne známe, táto otázka sa stala hlavnou kontroverziou takzvanej Veľkej schizmy roku 1054.²⁷ Zatiaľ čo však predstavitelia pravoslávnej strany považovali latinskú zvyklosť užívania nekvaseného chleba (azymov) za vážne narušenie kresťanskej vierouky, latinskí klerici viac-menej iba reagovali na stupňujúcu sa kritiku svojich oponentov. Sami síce na jednej strane považovali službu s nekvaseným chlebom za nadradenú, avšak súčasne s tým v zásade nespochybňovali ani platnosť gréckej, hoci ju považovali za menej vhodnú (Avvakumov 2002, 314). Autor Bohemundovho listu však takýto konciliantný postoj jednoznačne opustil, keď od rímskeho pápeža očakával v tejto otázke zosúladenie s praktikami rímskej cirkvi.

Posledná odchýlka v liste poukazovala na existenciu ženatého kléru v Byzancii. Zavedenie celibátu bolo, samozrejme, jedným z hlavných programových cieľov reformného pápežstva, avšak v danom období sa nielenže nepremietlo do podoby polemického argumentu voči cirkvám gréckeho obradu, ale dokonca máme k dispozícii doklad o kánonickom rešpektovaní tejto odlišnej tradície na Západe.²⁸ Tak ako v predchádzajúcich obvineniach sa zostavovateľ Bohemundovho listu snažil podnieť pápeža k zaujatiu rigoróznejšieho postoja k tejto odlišnosti v rozpore s oficiálnou politikou kúrie.

Základným predpokladom na odstránenie všetkých zmienených rozdielností však bolo podľa Bohemunda, resp. zostavovateľa listu dosiahnutie poslušnosti byzantskej cirkvi voči Rímu, ktoré mala zabezpečiť buď osobná účasť pápeža na prebiehajúcom balkánskom ťažení, alebo aspoň vyslanie jeho oficiálneho zástupcu. Bohemund v liste požadoval konkrétnu osobu, istého Jána z Burgundska, a to práve preto, lebo mal podľa autora listu osobné predpoklady k potlačeniu herézy.²⁹ Výhody, ktoré z toho mali pre pápeža i rímsku cirkev plynúť, sa uvádzajú v záverečnej časti listu: „Ak by totiž mal moc vyčistiť starý kvas Grékov a zmyť usadeniny neposlušnosti a vzbury a schiziem a rozličných zvyklostí, nezvyčajnú radosť by mala celá Kristova cirkev a Rímska cirkev by jasala a bol by to úžitok tak pre duše aj telá.“³⁰ Narážka na vyčistenie „starého kvasu“ sa dotýkala jednej z pasáží Písma (1. Kor. 5-8), ktorou latinskí teológovia argumentovali v prospech nekvasených chlebov užívaných počas liturgie.³¹

Treba na záver dodať, že Bohemundova snaha znevážiť byzantského cisára a jeho verných poukázaním na vzrastajúce odlišnosti medzi gréckou a latinskou cirkvou je v súdobej križiackej spisbe naozaj ojedinelá.³² V jednotlivých kronikách sa totiž často stretávame s motívom Alexiovhovho zradného konania voči križiakom, ale nie s výčitkami, ktoré by ho vykresľovali ako neposlušného kresťana, ba dokonca heretika, ktorý sa stavia na odpor rímskej cirkvi. Jedinou výnimkou je z tohto pohľadu správa francúzskeho benediktínskeho historika a teológa Guiberta z Nogentu, ktorý preukázateľne písal pod vplyvom protibyzantských nálad šírených počas Bohemundovej

²⁷ K tomuto sporu najnovšie Avvakumov (2002, 29-160); Bayer (2004, 214-222). Z najdostupnejších prác Matějka (2011, 119-134).

²⁸ Akceptáciu manželstva vo východných cirkvách (*Orientalium Ecclesiarum traditio*) u kňazov diakonov a poddiakonov nachádzame naopak v známej kánonickej zbierke Decretum Gratiani (1879, D 31. c. 14). Tento synodálny dekrét sa všeobecne pripisuje pápežovi Štefanovi V. (1057/1058). Pozri Herde (1970, 30).

²⁹ (Epistola ad Paschalem II papam 1935, 282, 1985, 104). Listom zmieňovaný Ján z Burgundska nebol doteraz spoľahlivo identifikovaný. K úvahám o jeho totožnosti pozri Holtzmann (1935, 275-279).

³⁰ (Epistola ad Paschalem II papam 1935, 282; 1985, 104).

³¹ Pozri Avvakumov (2002, 42).

³² Bohemund označuje cisára Alexia za heretika okrem zmieneného listu ešte v jednom prameni, ktorý bol zostavený v čase jeho cesty po Francúzsku a vychádza pravdepodobne z jeho vlastného rozprávania (Scriptum Galeranni episcopi de miraculo Boimundi 1910, 164).

triumfálnej cesty po Francúzsku roku 1106.³³ Jeho kriticky ladené pasáže venované východnej cirkvi vykazujú nesporné paralely s Bohemundovým listom pápežovi Paschalovi.

Dôvody spísania listu

Záverom je potrebné zamyslieť sa nad dôvodmi spísania tohto listu. Ak vychádzame skôr z toho, že Bohemund pápežovi písal až v čase, keď obliehal mesto Dyrrachion a čelil Alexiovej blokáde, potom treba upriamiť pozornosť na túto kľúčovú pasáž: „*Aby sa totiž tak zďaleka ako zblízka odstránili ohovárania všetkých, ktorí sa zdajú podporovať stranu cisára – radšej kvôli zlatu a strieburu ako z lásky alebo z iného dôvodu – ponúkam, že vykonám a prijmem vo Vašej prítomnosti spravodlivosť od cisára, ak urobíte tak, ako žiadam.*“³⁴ Z týchto riadkov je evidentné, že Bohemundov list je v skutočnosti reakciou na kroky jeho nepriateľov, tak pravdepodobne z radov rímskych kardinálov, ako aj jeho vlastných ľudí. Rovnako sa nedá vylúčiť ani to, že normanský dobrodruh aj takýmto spôsobom odpovedal na výzvy nemenovaných osôb, ktoré ho žiadali skončiť vojnu s cisárom a rozpuštiť vojsko, čo on sám odmietol.³⁵ Na túto skutočnosť naráža sám Bohemund, keď dodáva: „*Totíž niektorí, čo milujú viac peniaze ako spravodlivosť, predstierajú, že sme proti kresťanskému cisárovi nespravodlivo pozdvihli zbrane.*“³⁶

Bohemund s pribúdajúcimi mesiacmi musel čoraz viac čeliť atmosfére rozkladu vo vlastnom tábore a pribúdajúcim dezerciam. Zároveň s tým však aj aktivitám byzantskej diplomacie nielen na pápežskom dvore a v Itálii, ale aj v radoch vlastného vojska (Laiou 2005, 21-24). Na túto diplomatickú ofenzívu musel náležite reagovať. Jeho list pápežovi je predovšetkým apológiou vlastných politických a vojenských rozhodnutí, apológiou, ktorú buď on sám, alebo jeho zostavovateľ obratným spôsobom zmenil na obžalobu byzantského cisára. Reakciu pápeža na tieto obvinenia, žiaľ, nepoznáme.

Tvrdá kritika Alexia, rozvíjaná prostredníctvom motívov politickej a náboženskej diskreditácie, neodzrkadľovala Bohemundove skutočné ciele. Jeho ambíciou nebol zisk cisárskej koruny – ide skôr o zbožnú predstavu, ktorá skôr odzrkadľovala predstavu jediného súdobého kronikára než realitu.³⁷ Bohemundovi nešlo ani o skutočnú jednotu cirkvi, pretože náboženský rozkol dokázateľne využíval iba ako argument slúžiaci k jeho vlastným mocenským ambíciám. V čom teda spočíval zmysel jeho protibyzantského ťaženia? Odpoveď sa možno skrýva práve v jedinom autentickom svedectve k tejto výprave – Bohemundovom liste pápežovi Paschalovi. Z neho vyplýva, že normanský dobrodruh sa usiloval o dosiahnutie spravodlivosti, samozrejme, podľa vlastných predstáv, za asistencie najvyššieho arbitra a authority v latinskom svete – rímskeho pápeža. Hoci formálne sa táto spravodlivosť dotýkala záujmov latinských pútnikov smerujúcich do Sv. zeme, v skutočnosti sa za ňou skrýval Bohemundov osobný spor s cisárom Alexiom, ktorého počiatky treba klásť ešte do čias ich spoločného stretnutia v Konštantínopole počas I. križiackej výpravy.

³³ (Guibert z Nogentu 1996, I.2., 89-94). K tomuto vplyvu pozri Rubenstein (2016, 116).

³⁴ (Epistola ad Paschalem II papam 1935, 281; 1985, 103).

³⁵ (Epistola ad Paschalem II papam 1935, 282; 1985, 103). Pozri tiež Laiou (2005, 23).

³⁶ (Epistola ad Paschalem II papam 1935, 282; 1985, 103).

³⁷ Jediným spomínaným kronikárom, ktorý tento motív uvádza, je Guibert z Nogentu (1996, I.5, 105-106), avšak v polohe akejsi vlastnej vágnej eschatologickej a profetickej špekulácie. Napriek tomu aj v súčasnosti zastáva viacerú autorov názor, že skutočným cieľom Bohemundovej výpravy bol zisk byzantskej cisárskej koruny, podobne ako v prípade jeho otca Roberta Guiscarda (Pozri najnovšie Rubenstein 2016, 124). Je však nanajvyššie zrejmé, že tak Guiscard, ako aj Bohemund sa nemohli na rozdiel od byzantských cisárov opierať o stabilnú mocenskú základňu. Obom teda musela byť na základe dlhoročnej skúsenosti bojov s Byzanciou zrejma obmedzenosť ich vlastných materiálnych, finančných a vojenských zdrojov.

Je totiž viac ako pravdepodobné, že Alexios prisľúbil Bohemundovi v prípade úspechu niekdajšie byzantské pohraničné územia v oblasti severnej Sýrie.³⁸ Bohemundovo obsadenie Antiochie však realizácii takejto dohody bezpochyby zamedzilo a naopak viedlo k otvorenému konfliktu.

Bohemund sa v reakcii na byzantské útoky rozhodol predložiť svoju sťažnosť na cisára priamo v Ríme a tendenčne ju spojiť so záujmami latinských pútnikov.³⁹ Následná križiacka výprava proti Byzancii znamenala z vojenského i osobného hľadiska pre Bohemunda nepochybne porážku, avšak na druhej strane odvrátila byzantský tlak na Antiochiu a v konečnom dôsledku zaistila kniežatstvu trvalú politickú budúcnosť pod vládou jeho vlastných dedičov.

REFERENCES

Primary sources

- Anna Komnena*. 2001. Anna Komnena. Alexias In Reinsch, Dieter – Kambylis, Athanasios (eds.). Annae Comnenae Alexias. Pars prior. Berlin.
- Bartolf z Nangis*. 1866. Bartolfus de Nangis. Gesta Francorum Iherusalem expugnantium In Recueil des historiens des croisades, Historiens Occidentaux III. Paris, 487-543.
- Decretum Gratiani*. 1879. Decretum Gratiani. In Friedberg, Emil (ed.) Corpus iuris canonici I. Leipzig.
- Ekkehard z Aury*. 1895. Ekkehardus Uraugiensis Hierosolymita. In Recueil des Historiens des Croisades, Historiens Occidentaux, vol. 5. Paris, 7-40.
- Epistola ad Paschalem II papam* 1935. In Holtzmann, Walther (ed.) Zur Geschichte des Investiturstreites. Neues Archiv der Gesellschaft für ältere deutsche Geschichtskunde Hannover 50, 280-282.
- Epistola ad Paschalem II papam*. 1985. In Hiestand, Rudolf (ed.) *Papsturkunden für Kirchen im Heiligen Lande*. Göttingen, 102-104.
- Excommunicatio*. 1861. In Will, Cornelius (ed.) Acta et scripta quae de controversiis ecclesiae Graecae et Latinae saeculo undecimo. Lipsiae, 153-154.
- Guibert z Nogentu*. 1996. Guibert de Nogent. Dei Gesta per Francos. In Huygens, Robert (ed.). *Dei gesta per Francos et cinq autres textes*. Turnhout.
- Ioannes Oxiteis*. 1970. Ioannes Oxiteis. Logos eis ton basilea kyr Alexion ton Komnenon. In Gautier, Paul (ed.). *Diatribes de Jean l'Oxite contre Alexis Ier Comnène*. *Revue des Études Byzantines* 28, 5-55.
- Ioannes Zonaras*. 1897. Ioannes Zonaras. Epitomae historiarum, In *Büttner-Wobst*, Theodor (ed.). *Ioannis Zonarae epitomae historiarum*. Bonn.
- Lupus Protospatharius*. 1844. Lupus Protospatharius. Annales. In Pertz, Georg (ed.) *Lupi Protospatharii Annales* a. 855-1102. *Monumenta Germaniae Historica*. Scriptores (in Folio) SS, V. Annales et chronica aevi Salici. Hannover, 52-63.
- Viliam z Apúlie*. 1851. Viliam z Apúlie. Gesta Roberti Wiscardi. In Pertz, Georg (ed.) *Guillermi Apuliensis gesta Roberti Wiscardi*. *Monumenta Germaniae Historica* Scriptores (in Folio) SS IX. Chronica et annales aevi Salici. Hannover, 239-298.

³⁸ Pozri najnovšie Pryor – Jeffreys (2012, 39-56).

³⁹ Pozri v tejto súvislosti druhý kľúčový prameň ku vzťahom Bohemunda a Paschala Bartolf z Nangis (1866, c. 65, 538). K tejto kronike najnovšie Edgington (2014, 21-35).

Scriptum Galeranni episcopi de miraculo Boimundi. 1910. In De Smedt, Charles. et al. (eds.). *Acta Sanctorum Novembris*, tomus III, quo dies quintus, sextus, septimus et octavus continentur. Bruxellis 160-168.

Secondary sources

- Angold, Michael. 1997. *The Byzantine Empire, 1025 – 1204*. London New York.
- Asbridge, Thomas. 2000. *The Creation of the Principality of Antioch, 1098 – 1130*. Rochester.
- Avvakumov, Georgij. 2002. *Die Entstehung des Unionsgedankens. Die lateinische Theologie des Hochmittelalters in der Auseinandersetzung mit dem Ritus der Ostkirche*. Berlin.
- Bayer, Axel. 2004. *Spaltung der Christenheit. Das sogenannte Morgendländische Schisma von 1054*. Köln/Weimar/Wien.
- Becker, Alfons. 1988. *Papst Urban II. (1088 – 1099) Teil 2: Der Papst, die griechische Christenheit und der Kreuzzug*. Stuttgart.
- Bünemann, Richard. 1997. *Robert Guiskard. Ein Normanne erobert Süditalien*; Köln, Weimar u. Wien.
- Černáková, Zuzana. 2014. *Grék Tatikios a prvá križiacka výprava*. In Hurbanič, Martin et. al. (eds.) *Byzantinoslovaca V: zborník k životnému jubileu Tatiány Štefanovičovej*. Bratislava, 205-235.
- Černáková, Zuzana. 2016. *Obraz Byzancie v starofrancúzskych chansons de geste (1096-1204)*. Dizertačná práca. Bratislava.
- Edgington, Susan. 2014. *The Gesta Francorum Iherusalem expugnantium of „Bartolf of Nangis.“ In Crusades 13, 21-35.*
- Erdman, Carl. 1935. *Die Entstehung des Kreuzzugsgedankens*. Stuttgart.
- Flori, Jean. 2007. *Bohémond d'Antioche, chevalier d'aventure*. Paris.
- France, John. 1970. *The Crisis of the First Crusade: From the Defeat of Kerbogha to the departure from Arqa*. In *Byzantion 40*, 276-308.
- Gemeinhardt, Peter. 2002. *Die Filioque-Kontroverse zwischen Ost- und Westkirche im Mittelalter*. Berlin – New York, 2002.
- Herde, Peter. 1970. *Das Papsttum und die griechische Kirche in Süditalien vom 11. bis zum 13. Jahrhundert*. *Deutsches Archiv für Erforschung des Mittelalters 26*, 1-46.
- Holtzmann, Walther. 1935. *Zur Geschichte des Investiturstreites*. In *Neues Archiv der Gesellschaft für ältere deutsche Geschichtskunde Hannover 50*, 246-319.
- Chalandon. Ferdinand. 1900. *Essai sur le règne d'Alexis Ier Comnène (1081 – 1118)*. Paris.
- Jenal, Anton. 1916. *Der Kampf um Durazzo, 1107 – 1108, mit dem Gedicht des Tortarius*. In *Historisches Jahrbuch 37*, 285-352.
- Kindlimann, Sybille. 1969. *Die Eroberung von Konstantinopel als politische Forderung des Westens im Hochmittelalter: Studien zur Entwicklung der Idee eines lateinischen Kaiserreichs in Byzanz*. Zürich.
- Kolbaba, Tia. 2000. *The Byzantine Lists: Errors of the Latins*. Urbana and Chicago.
- Kolbaba, Tia. 2005. *On the closing of the churches and the rebaptism of Latins: Greek perfidy or Latin slander?* In *Byzantine and Modern Greek Studies 29*, 39-51.
- Kolias, George. 1966. *Les raisons et le motif de l'invasion de Robert Guiscard a Byzance*. In *Byzantion 36*, 424-430.
- Konečný, Martin. 2011. *Priebeh vojny Normanov s Byzanciou v rokoch 1081 – 1085*. [The war between the Normans and Byzantium in 1081 – 1085]. In *Konštantínove listy [Constantine's Letters] 4*, 54-76.

- Laiou, Angeliki. 2005. Byzantium and the Crusades in the Twelfth Century: Why was the Fourth Crusade Late in Coming? In Laiou Angeliki (ed.). *Urbs Capta: The Fourth Crusade and Its Consequences*. Paris.
- Lilie, Ralph-Johannes. 1993. *Byzantium and the Crusader States, 1096 – 1204*. Oxford.
- Matějček, Marek. 2011. Byzantský postoj k fenoménu „azyma“ v době vypuknutí Východního schizmu. In *Theologica* 1, 119-134.
- Matzke, Michael. 1998. Daibert von Pisa. Zwischen Pisa, Papst und erstem Kreuzzug. Sigmaringen.
- McQueen, William. 1986. *Relations between the Normans and Byzantium 1071 – 1112*, In *Byzantion* 56, 427-476.
- Meško, Marek. 2017. Úvodná fáza byzantsko-normanskej vojny a byzantská porážka v bitke pri Dyrrachiu (1081). In *Vojenská história* 21/1, 6-37.
- Neocleous, Savvas 2009. Is the Contemporary Latin Historiography of the First Crusade and Its Aftermath „Antibyzantine“? In Neocleous Savvas (ed.) *Sailing to Byzantium: papers from the first and second postgraduate forums in Byzantine studies*. Newcastle, 27-52.
- Paul, Nicholas. 2010. A Warlord's Wisdom: Literacy and Propaganda at the Time of the first Crusade. In *Speculum* 85, 534-566.
- Pryor, John – Jeffreys, Michael. 2012. Alexios, Bohemond, and Byzantium's Euphrates frontier: a tale of two Cretans. In *Crusades* 11, 31-79.
- Rowe, John. 1966. Paschal II, Bohemund of Antioch and the Byzantine Empire. In *Bulletin of the John Rylands Library* 49, 165-202.
- Rösch, Gerhard, 1984. Der „Kreuzzug“ Bohemunds gegen Dyrrachion 1107 – 8 in der lateinischen Tradition des 12. Jahrhunderts. *Römische Historische Mitteilungen*, 26, 181-190.
- Rubenstein, Jay. 2016. The Deeds of Bohemond: Reform, Propaganda, and the History of the First Crusade. *Viator* 47, 113-135.
- Russo, Luigi. 2005. Il viaggio di Boemondo d'Altavilla in Francia (1106): un riesame. In *Archivio storico italiano* 163, 3-42.
- Russo, Luigi. 2009. Boemondo: figlio del Guiscardo e principe di Antiochia, (*Medievalia*; 10). Avellino.
- Savvides, Alexios. 2007. *Byzantino-Normannica. The Norman Capture of Italy (to A.D. 1081) and the First Two Invasions in Byzantium (A.D. 1081 – 1085 and 1107 – 1108)*. Leuven.
- Sitár, Adam. 2014. Križiacka výprava z roku 1101. Návrat dezertérov do sv. Zeme. In Hurbanič, Martin et. al. (eds.) *Byzantinoslovaca V: zborník k životnému jubileu Tatiany Štefanovičovej*. Bratislava, 236-282.
- Sitár, Adam. 2016. Prechod križiackej výpravy z roku 1101 cez Balkán: Politika Byzantíncov a jej démonizácia v prameňoch. In Dzurikaninová, Nikoleta (ed.) *Vojenské konflikty v dejinách Európy: Stretnutie mladých historikov V. Košice*, 5-14.
- Theotokis, Georgios. 2012. Bohemond of Taranto's 1107 – 8 campaign in Byzantine Illyria. In *Rosetta* 11, 72-81.
- Theotokis, Georgios. 2014. *The Norman Campaigns in the Balkans, 1081 – 1108*. Woodbridge.
- Todt, Klaus-Peter. 1998. *Region und griechisch-orthodoxes Patriarchat von Antiochia in mittelbyzantinischer Zeit und im Zeitalter der Kreuzzüge (969 – 1204) II*. Wiesbaden.
- Todt, Klaus-Peter. 1999/2000. Antioch and Edessa in the so-called treaty of Deabolis/Devol (September 1108). In *Aram periodical* 11/12, 485-501.
- Upsher Smith, Richard. 2000. Nobilissimus and Warleader: The Opportunity and the Necessity behind Robert Guiscard's Balkan Expedition. In *Byzantion* 70, 507-526.
- Yewdale, Ralph. 1924. *Bohemond I, Prince of Antioch*. Princeton.

Whalen, Bret. 2010. God's Will or Not? Bohemond's Campaign against the Byzantine Empire (1105 – 1107). In Madden Thomas et al. (ed.) The Crusades: Medieval Worlds in Conflict. Farnham.

SUMMARY: EPISTOLA AD PASCHALEM II PAPAM. THE DIPLOMATIC CONTOURS OF THE ANTI-BYZANTINE POLICY OF THE NORMAN PRINCEPS BOHEMOND OF ANTIOCH. In 1935, the German scholar Walther Holtzmann published the hitherto unknown letter of the Norman Prince Bohemond addressed to the Roman Pope Paschal II. This authentic document, which was written in the context of the Norman expedition against the Byzantine Empire between 1107/1108, is considered to be the most important evidence of the increasing anti-Byzantine propaganda after the First Crusade. At the same time, it is the first clear evidence of using the existing religious and cultural differences between the Latin West and the Byzantine East for specific political aims, which is, in a sense, a foreshadow of the later events of the 4th Crusade and the conquering of Constantinople in 1204.

In the letter, Bohemond tried to persuade the Pope of Rome to support his anti-Byzantine crusade either by his personal presence or by the official papal legate. His campaign is first and foremost presented as a crusade, whereby the fight against the Byzantine Emperor Alexios I Komnenos is justified by his hostile actions against the interests of Latin pilgrims bound for the Holy Land. To this end, Bohemond uses the growing criticism of the Byzantine Emperor, which can be traced in the Latin sources mainly from the end of the First Crusade. However, the undeniable novelty in this respect is the Bohemond's criticism of the existing differences in the Byzantine Church, which are not only stipulated in the letter, but are viewed as a manifestation of heresies against the Roman Catholic faith. It is interesting that Bohemond required remedy from the Pope even in such matters that were not considered crucial or problematic by the Roman Curia or other Latin theologians at that time.

Doc. Mgr. Martin Hurbanič, PhD.
Comenius University
Faculty of Arts
Department of General History
Šafárikovo námestie 6
814 99 Bratislava
Slovakia
martin.hurbanic@uniba.sk

Mgr. Daniela Hrnčiarová, PhD.
Comenius University
Faculty of Arts
Department of General History
Šafárikovo námestie 6
814 99 Bratislava
Slovakia
daniela.hrnciarova@uniba.sk